

Ασκήσεις περιέργειας

Ποταμόπλοια/8

Κώστας Βρεττάκος
Ασκήσεις περιέρουγας

© 2016, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ & Κώστας Βρεττάκος

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Δάφνη Κουγέα

Σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκτύπωση: Κέντρο Γρήγορης Εκτύπωσης

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα, τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-067-0

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, κληώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κωρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Ασκήσεις περιέργειας

 ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η παραπλάνηση **11** / Η αφορμή **13** / Η αμφισβήτηση της εγκυρότητας **14** / Η έκπληξη **17** / Η αμφιβολία **19** / Η εμμονή **27** / Προσπάθεια διαφυγής **30** / Η γοητεία της αοριστίας **37** / Η πρώτη αναδρομή **40** / Άσκηση ύφους **49** / Επιστροφή στην περιέργεια **51** / Ο κάδος των αναμνήσεων **55** / Το ξεκλείδωμα των πραγμάτων **61** / Επέτειος γενεθλίων **67** / Συνομιλία με τον Σέργιο **74** / Βιογραφικά στοιχεία **80** / Η επιστροφή **86** / Προβολή στο μέλλον **100** / Περιληψη **103** / «San Marco» **105** / Η εμπλοκή **117** / Εις τον τύπον των ήλων **122** / Η τελευταία κίνηση **129** / Η ώρα της περισυλλογής **132** / Με τη μνήμη των άλλων **137** / Η οδός Καραϊσκού **143** / Παιδικές διακοπές **151** / Η γνωριμία με τον Βασίλη **155** / Στη σκιά των προγόνων **161** / Η ματαιότητα των ορίων **164** / Η ιστορία της Ευμαίας **169** / Διάλειμμα **180** / Διάλογος με τη μνήμη **189** / Το τέλος της αναπηρίας **205** / Το τέλος της βεβαιότητας **215** / Η υποψία της παραίτησης **223** / Με τη συνδρομή της μαρτυρίας **229** / Συναντήσεις με τον Θέμο **236** / Οι σκοτεινοί χρόνοι **246** / Χρήσιμες σελίδες ημερολογίου **254** / Ατομικός φάκελος 1.937 **258** / Η αρχή του τέλους **264** / Η ώρα της παραίτησης **272** / Το ψυχούδι **274** / Ο απολογισμός **277** / Το τελευταίο ταξίδι **288** / Φιλικός αποχαιρετισμός **294** / Το κλείσιμο του κύκλου **299** / Η ώρα της σιωπής **307** / Ο μεγάλος συμβιβασμός **313** / Ο επίλογος **318** / Η άλλη όχθη **326**

Στη μνήμη της μητέρας μου, Πιπίτσας

Η παραπλάνηση

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ είναι αλήθεια πως η μνήμη μου συμπεριφέρεται κάπως περίεργα. Έχει γίνει περισσότερο επιλεκτική. Όχι πάντα για το καλό. Λησμονώ πράγματα στοιχειώδη κι απαραίτητα. Όχι μόνο τα μικρά ονόματα των φίλων μου. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί στον καθένα. Συχνές μικροδιαλείψεις αποσυντονίζουν την καθημερινότητά μου. Η κουβέντα μου έπαψε να είναι πια στρωτή. Πετάγομαι αυθαίρετα από το ένα θέμα στο άλλο, ξεχνώντας κάθε φορά πού θέλω να καταλήξω.

Αντικρίζω όλο και πιο συχνά τα έκπληκτα βλέμματα των συνομιλητών μου. Και, το χειρότερο, έχω αποκτήσει την ψυχολογία του απερχόμενου.

«Νιώθω περισσότερο κοντά στον ηλικιωμένο Εσκιμώο που εγκαταλείπεται από τους δικούς του στη λευκή ερημιά με τη θέλησή του, για να εσωματωθεί στον αιώνιο παγετόνα», σημειώνω με σχετική αυταρέσκεια στις προσωπικές σημειώσεις που κατά καιρούς διατηρώ.

Τέτοιου είδους εσωτερικές αναταράξεις είχα περάσει περιστασιακά αρκετές φορές στη ζωή μου. Υπήρξαν συχνά επώδυνες, έως και βασανιστικές, αλλά στο τέλος

κατάφερνα να ξεμπλέξω με τις λιγότερες δυνατές απώλειες. Πάντα χωρίς φαρμακευτικά παρασκευάσματα. Και οι έμμονες ιδέες κάποτε κουράζονταν και ατονούσαν. Θέλει, φυσικά, επιμονή αυτή η διαδικασία. Κυρίως δεν πρέπει να αμφιβάλλεις για την απόφασή σου. Τώρα όμως πληθαίνουν γεωμετρικά τα κενά στη σκέψη μου. Με δυσκολία μπορώ να τη συμμαζέψω. Κενά ασήμαντα, αλλά τελικά ουσιώδη. Για να τα καλύψω έχω ανάγκη από πρόσθετα βοηθήματα: την οικογενειακή αλληλογραφία, δημόσια ή ιδιωτικά έγγραφα και θραύσματα από αφηγήσεις τρίτων. Τα περισσότερα απ' αυτά είναι φανερό πως πρέπει να τα ανασυνθέσω, διατηρώντας, όσο μπορώ, μια γεύση αυθεντικότητας.

Στις κούρσες των μεγάλων αποστάσεων οι διοργανωτές χρησιμοποιούν συχνά ένα «λαγό». Έτσι λένε τον αθλητή που τρέχει ξέφρενα τα πρώτα χιλιόμετρα, για να δώσει γρήγορο ρυθμό στον αγώνα. Έστερα, ο δρομέας αυτός, εξουθενωμένος από την προσπάθεια, αφήνει να τον δρασκελίσουν όλοι και συχνά σωριάζεται ξέπνοος καταγής.

Κι εγώ τώρα για αξιόπιστους «λαγούς» ψάχνω. Διαφορετικά, η ιστορία μου θα μείνει κρυμμένη στο βάθος κάποιου συρταριού, περιμένοντας την επόμενη λεηλασία, όπως είχε ονομάσει η αδερφή μου την επιχείρηση ανακομιδής των υπαρχόντων της οικογένειας, μετά τον θάνατο της μητέρας μας.

Τα πράγματα, όμως, ωριμάζουν μέσα μου αργά. Αναζητώ τον μαγικό τρόπο να τα πλησιάσω. Ξεκινώ

χρησιμοποιώντας ως βασικό «λαγό» τη μητέρα μου, με την οποία με συνέδεαν πολλαπλές ομοιότητες. Είναι άδικο όμως να της φορτώσω όλες μου τις αμφιβολίες απλώς και μόνο για να καλύψω την αδυναμία μου.

Επιχειρώ να εστιάσω στο πρόσωπό της, αλλά αυτό συνεχώς αντιστέκεται. Απομακρύνεται και, αναπότρεπτα στην ηλικία μου, μπαίνω στον πειρασμό να το ταυτίσω με το δικό μου.

Η αφορμή

ΑΝ ΖΟΥΣΕ Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ, σήμερα θα γνώταν *Λεκατό χρονών*. Από το πρωί ερχόταν και ξαναρχόταν στο μυαλό μου η ίδια σκέψη. Ήταν η πρώτη φορά που μια απλή διαπίστωση έπαιρνε μέσα μου τη μορφή αόριστης απειλητικής προειδοποίησης. Ένωθα παγιδευμένος διαπιστώνοντας μια περίεργη συστολή του χρόνου και προσπαθούσα να φανταστώ, όσο πιο απλοϊκά μπορούσα, τη σχέση μου με το μέγεθος ενός αιώνα. Ενώ με ξεπερνούσε ακόμα σε μπόι, αποτελούσε ταυτόχρονα μια χρονική διάσταση οικεία. «Φτάνει ν' απλώσω τα χέρια μου κι αγγίζω τις άκρες του», είπα στη σύντροφό μου, Κρήνη. «Ωραία εμπειρία η θέα ενός αιώνα! Τι τεράστια απάτη η αριθμητική! Δύο και δύο δεν κάνουν πια τέσσερα. Ο χρόνος δεν μετρείται με αριθμούς».

Εκείνη δεν αιφνιδιάστηκε από την αδέσποτη διαπίστωσή μου. Την ανησυχούσε, βέβαια, το γεγονός

ότι πλήθαιναν όλο και περισσότερο οι εμμονές και οι καθηλώσεις που κατατρέχουν τα πρόσωπα της τρίτης ηλικίας, αλλά αντιμετώπιζε τα περιοδικά, ώς τότε, φαινόμενα με τρυφερότητα. Είχε απέραντη υπομονή και οι παρεμβάσεις της ήταν διακριτικά στοχευμένες.

«Θα του περάσει», την άκουσα κάποτε να λέει στο τηλέφωνο, κρυφακούγοντας κάποια συνομιλία της. Το πρόφερε σχεδόν με στωικότητα. Ο τόνος της φωνής της δεν είχε τίποτα από εκείνη την κρυφή περιφρονητική διάθεση που τρέφουμε συχνά για τους ηλικιωμένους. Είχα εισέλθει τότε στη φάση της καχυποψίας.

Αποθήκευσα στη μνήμη του υπολογιστή μου αυτές τις όχι και τόσο ευχάριστες διαπιστώσεις και άνοιξα ένα καινούργιο αρχείο. Δεν ήξερα αν θα μου χρησίμευε κάποτε, αλλά θεώρησα απαραίτητο να του δώσω έναν τίτλο. Επέλεξα τη λέξη με την οποία συνήθιζα να καταχωρώ τις εκκρεμότητές μου, αριθμώντας τις παραλλαγές τους. ΠΑΡΑΛΕΙΠΟΜΕΝΑ ονόμασα το αρχείο. Η ημερομηνία αποθηκεύτηκε αυτόματα: 7 Ιουλίου 2007.

Η αμφισβήτηση της εγκυρότητας

ΜΕ ΤΗΝ ΠΙΠΙΤΣΑ, ή Πίτσα, όπως φωνάζαμε τη μητέρα μου, είχαμε γεννηθεί τον ίδιο μήνα, με δυο μέρες διαφορά: στις 7 Ιουλίου εκείνη, στις 9 εγώ. Στη ζωή, όσο κι αν φανεί παράξενο, μας χώριζαν επίσημα 25 ή 30 χρόνια. Υπήρχε δηλαδή μια διπλή εκδοχή των

γενεθλίων της, πιστοποιημένη και στις δύο περιπτώσεις με κρατικά έγγραφα. Αυτό όμως επιβεβαιώθηκε πολύ αργότερα. Ός τότε αποτελούσε μια παιδική μου υποψία που διατήρησα ζωντανή για επτά δεκαετίες. Κανείς δεν θα μάθαινε τίποτα γι' αυτή τη λεπτομέρεια της ζωής της, αν δεν αποφάσιζα τώρα να ενεργοποιήσω τις γεροντικές μου περιέργειες.

Ποιος θα νοιαζόταν, άλλωστε, να ψάξει τα προσωπικά της δεδομένα; Ίσως σε άλλες εποχές οι υπηρεσίες «Εθνικής Ασφαλείας». Κι εδώ όμως, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, ακόμα κι εκείνοι που κατασκεύαζαν και ενημέρωναν λεπτομερώς τους περίφημους «φακέλους» με τα κοινωνικά φρονήματα των πολιτών, έβαλαν άθελα το χέρι τους σ' αυτή την παραποίηση!

Το γιατί άλλαξε τη χρονολογία της γέννησής της η Πιπίτσα έμενε επιμελώς κρυμμένο. Δεν χρειάστηκε ποτέ να δημοσιοποιηθεί ή και απλά να ομολογηθεί. Εκείνος που γνώριζε από την αρχή όλη την αλήθεια γύρω από την ιστορία των ληξιαρχικών παραχαράξεων της Πιπίτσας ήταν, ασφαλώς, ο πατέρας μου, Λυκούργος. Νεότερός της κατά πέντε χρόνια, αποδέχτηκε τελικά να γίνει συνομήλικός της, και σώπασε.

Αμφιβάλλω αν η Πιπίτσα θα κοινοποιούσε ποτέ σε κάποιον άλλο τους λόγους που την υποχρέωσαν να προχωρήσει στη νόθευση των ληξιαρχικών της πιστοποιητικών. Ήταν προσωπική της αναγκαστική επιλογή και την υπερασπίστηκε με τη μέγιστη εχεμύθεια. Αγνούσε ηθελημένα την πραγματική χρονολογία της γέν-

νησής της και προτιμούσε εκείνη που την παρουσίαζε νεότερη κατά πέντε χρόνια.

Η ηλικία την οποία είχε επιλέξει ως επίσημη παρουσίαστηκε για πρώτη και μοναδική φορά δημόσια στο αγγελτήριο της κηδείας της και συμφωνούσε με τα στοιχεία της ταυτότητάς της: «(1912-1997)».

Εγώ υπήρξα ο μόνος που, σε ανύποπτο χρόνο, αμφισβήτησα την εγκυρότητα της δεύτερης εκδοχής των γενεθλίων της.

Τα παιδιά, ως γνωστόν, διαθέτουν πολλές φορές μια εγκληματική περιέργεια. Όταν ήμουν, λοιπόν, οκτώ χρονών και ανακάλυπτα για πρώτη φορά το παιχνίδι της αντίστροφης μέτρησης του χρόνου, στο οποίο είχα κι εγώ μοιραία εμπλακεί, χρησιμοποιώντας σαν συντελεστή την ηλικία μου, ρωτούσα επίμονα την Πιπίτσα πόσες φορές έπρεπε να ζήσω για να φτάσω στη δική της ηλικία. «Πέντε φορές παρά ένα χρόνο», μου αποκρινόταν γελώντας, σε μια προσπάθεια να διασκεδάσει τις πρώτες μου μεταφυσικές ανησυχίες. Ήταν, δηλαδή, η μητέρα μου το 1946 τριάντα εννέα χρονών.

Αυτό τον περίεργο υπολογισμό, «πέντε φορές παρά ένα χρόνο», δεν τον ξέχασα ποτέ, κι αργότερα, όταν η Πιπίτσα είχε καθιερώσει πια τη νέα ημερομηνία γέννησής της, που την έφερνε νεότερη κατά πέντε χρόνια, συνέχισα υποσυνείδητα να διατηρώ κάποιες αμφιβολίες για την εγκυρότητά της. Θεωρούσα σαν γνήσια ημερομηνία γέννησής της το 1907 και όχι το εκ των υστέρων υιοθετημένο 1912.

Ψυχολογικά, μου ταίριαζε να είναι νεότερη, αλλά, χρησιμοποιώντας σαν μέτρο το «πέντε φορές παρά ένα χρόνο», δεν μου έβγαιναν οι παιδικοί λογαριασμοί.

Εμμονές αποκτά κανείς από πολύ νωρίς. Η αντιπαράθεση με τον χρόνο είναι μία απ' αυτές.

Προχωρώντας μάλιστα πιο θαρρετά, άρχισα να τοποθετώ και τον εαυτό μου σ' αυτό το παιχνίδι των ηλικιακών υπολογισμών και αποφάσισα να ορίσω το πρώτο μακρινό σύνορο της ζωής μου. Μια μέρα ανήγγειλα με περισσή σοβαρότητα στην έκπληκτη μητέρα μου ότι το 2000 θα γινόμουν 62 χρονών.

Η έκπληξη

«**Ο** ΗΛΙΟΣ ΒΟΥΛΙΑΖΕΙ ΑΡΓΑ ανάμεσα σε πορφυρά σύννεφα πίσω από την Κούλουρη», είπα στην Κρήνη σ' έναν τόνο εξαγγελτικό, καθώς απολαμβάναμε τη μαγεία του αττικού ηλιοβασιλέματος. Ήταν μια έκφραση που η σύντροφός μου γνώριζε καλά. Στην αρχή διασκέδαζε όταν πρόφερα την αθώα αυτή φράση, που έμοιαζε ξεπατικωμένη από παιδική έκθεση ιδεών. Την εύρισκε χαριτωμένη και συχνά της άρεσε να την επαναλαμβάνει μαζί μου.

Μπορώ να καυχηθώ πως είδα δεκάδες διαφορετικά ηλιοβασιλέματα σε όλες τις γωνιές της γης. Στο ακρωτήριο του Δελαβόγια της Άνδρου ή στο Κασκάις της Λισαβόνας, στο Μεροβίγλι της Σαντορίνης ή στην

Πλούμιτσα της Λακωνίας, στο Ζαμπρίσκι Πόιντ της Καλιφόρνιας ή στο Μοντέλο του Παλέρμω, στην αφρισμένη θάλασσα του Βαλπαραΐζο ή στο τέμενος του Γαζ Μαχάλ, με δεκάδες πιθήκους να με κοιτάζουν εκστατικοί στα μάτια. Πάντοτε όμως σε διπλοτυπία, με την εικόνα του ήλιου «που βούλιαζε αργά ανάμεσα σε πορφυρά σύννεφα πίσω από την Κούλουρη».

Ναι, είναι αλήθεια πως ευτύχησα να γνωρίσω πολύ περισσότερα απ' όσα μου έπεφταν φυσιολογικά στο μερτικό μου, χωρίς όμως να γίνω περισσότερο σοφός ή λιγότερο περίεργος. Νιώθω σαν τον εμβληματικό ήρωα της ταινίας του Στάνλεϋ Κιούμπρικ *Η λάμψη*: τον Τζακ Νίκολσον με το εωσφορικό βλέμμα, που πατώντας τα πλήκτρα της γραφομηχανής του σχημάτιζε συνεχώς την ίδια φράση. Το ανακαλύπτω όπως ο θεατής της ταινίας στο τέλος του έργου.

Μαζί με άλλες μισοσβησμένες εμμονές που συντηρώ διακριτικά σε ύπνωση, η τελευταία μου περιέργεια ενεργοποιήθηκε εντελώς απρόβλεπτα εκείνο το μακρινό πρωινό της 7ης Ιουλίου 2007 από ένα αναστατωμένο τηλεφώνημα της αδερφής μου, Ευγενίας, και συνεχίζει να σιγοκαίει ακόμη. Φτάνει να σκαλίσω τη χόβολη της μνήμης μου, κι αρχίζει πάλι να λαμπυρίζει, προκαλώντας κύκλους μικρών αλλά τακτικών αυτοβασανισμών.

Θες από παραξενιά, θες από θεμιτή αδυναμία, θες από έμφυτη οκνηρία, όλα εκείνα τα χρόνια δεν είχα αντιληφθεί τη διαδικασία μιας αργής αλλαγής που συνέβαινε μέσα μου. Το καταλαβαίνω σήμερα που έχω αρχίσει

να χάνω τη χαρά της έκπληξης. Το τίμημα της προσωρινής μου ισορροπίας διαπιστώνω πως, τελικά, ήταν πολύ δυσανάλογο, σε σχέση με το κόστος που πλήρωσα.

Αποφεύγω τώρα να το πολυκουβεντιάζω με τους φίλους μου: «Η φλυαρία είναι το πρώτο δυσάρεστο σύμπτωμα των γηρατειών που πρέπει να ελέγξω», ψιθυρίζω στον εαυτό μου. Πράξη συνήθως δύσκολη, γιατί η έλλειψη μέτρου μπορεί να οδηγήσει στην εξίσου δυσάρεστη ολοκληρωτική σιωπή.

Η αμφιβολία

ΜΕ ΑΝΗΣΥΧΕΙ, ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΗ, το γεγονός πως μένω αρχίζει να θυμάμαι τα γενέθλια της μητέρας μου με δύο μέρες καθυστέρηση. Άλλο κι αυτό! Ξαφνικά, τα ταυτίζω με τα δικά μου. Δεν ήταν φέτος η πρώτη φορά που έπιασα τον εαυτό μου να ξεχνά ν' αποθέσει δίπλα στο φωτογραφικό της πορτρέτο το καθιερωμένο ετήσιο «μη με λησμόνει».

Δίνω ιδιαίτερη έμφαση σ' αυτή τη χειρονομία, γιατί η επέτειος αυτή, με τα χρόνια, απέκτησε μια σημασία ξεχωριστή. Το χρέος απέναντι στη μνήμη της Πιπίτσας, όπως συνήθιζα να την αποκαλώ, έχει μεταμορφωθεί σε ακατανίκητη συνήθεια. Η παράλειψή της παίρνει τη μορφή της ενοχής. Είναι μια πράξη αυτόματη, μη ομολογημένη, που εγκαταστάθηκε μέσα μου ανεπαισθήτως, όπως όλες όσες κρατάμε ζηλότυπα κρυφές από τους άλλους.

Για την ακρίβεια, μ' έκανε να το συνειδητοποιήσω μ' έναν τρόπο αρκετά απρόσμενο η αδερφή μου Ευγενία, η οποία, γνωρίζοντας τη φυσιολογική, λόγω ηλικίας, τεμπελιά που συνήθως με διακρίνει, απέφευγε να με ξυπνά νωρίς. Γι' αυτό ξαφνιάστηκα από το πρωινό τηλεφώνημά της. Περισσότερο με παραξένεψε το γεγονός ότι με κάλεσε από το κινητό της. Το πρώτο πράγμα που σκέφτηκα ήταν πως κάτι κακό θα είχε συμβεί στο σπίτι της. Ο νους μας σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν πηγαίνει ποτέ στο καλό.

Μου φάνηκε αναστατωμένη και στην αρχή ανησυχισσα. Οι λέξεις της έβγαιναν ασύνδετες και μπερδεμένες. Δυσκολευόταν να μου εξηγήσει τι της συμβαίνει. Σχεδόν τραύλιζε. «Με συγχωρείς που σε ξυπνώ», κατάφερε να προφέρει στο τέλος, με μια φωνή λαχανιασμένη. «Αλλά σε κάποιον έπρεπε να μιλήσω. Όλη τη νύχτα έβλεπα όνειρα ταραγμένα».

Άκου όνειρα ταραγμένα! «Γι' αυτό με αναστατώνεις πρωινιάτικα, αδερφούλα;...» της απάντησα με μια μικρή δόση τρυφερής ειρωνείας, αφού βεβαιώθηκα για το ακίνδυνο του τηλεφωνήματός της. «Δεν μπορούσες να με πάρεις λίγο αργότερα για να μου πεις τα σώψυχά σου;»

«Εσένα σε νοιάζει μόνο να μη χαλάσεις τη ζαχαρένια σου και δεν σου καίγεται καρφί αν ο άλλος έχει πρόβλημα!» ήταν η κοφτή απάντησή της. Το ύφος της έγινε ξαφνικά επιθετικό. «Τι να τον κάνεις τον ύπνο; Αυτό ξαφνικά επιθετικό. «Τι να τον κάνεις τον ύπνο; Αυτό σου λείπει; Αν σ' ενοχλώ, να κλείσω το τηλέφωνο αμέ-

σως», συνέχισε, ανεβάζοντας ακόμα περισσότερο τον τόνο της φωνής της.

Έπρεπε να περιμένω την αντίδρασή της. Τι θα μου στοίχιζε να την αφήσω να ξαλαφρώσει πρώτα από το πρόβλημα που τη βάραινε; Και να πεις πως δεν ήξερα τον χαρακτήρα της; Παρατήρησα πως ακόμα και οι κουβέντες που χρησιμοποιούσε ήταν βγαλμένες από το λεξιλόγιο της μάνας μας. Σα να την άκουγα. Με ξαναγύρισε στη μακρινή εποχή που ήμασταν παιδιά και τσακωνόμασταν χωρίς λόγο με το παραμικρό. Άσπρο αυτή, μαύρο εγώ. Τρωγόμασταν σαν τον σκύλο με τη γάτα. Αυτά τα σκαμπανεβάσματα του χαρακτήρα της τα γνώριζα και κανονικά έπρεπε να αποφεύγω να την ξεσυनेρίζομαι. Από τέτοιες αστείες αφορμές μπορεί να μη μιλιόμαστε για μήνες.

Είναι απίθανο το πώς καταγράφουν τα παιδιά τις εκφράσεις των μεγάλων. Όσα χρόνια κι αν περάσουν, τις παπαγαλίζουν με την πρώτη ευκαιρία. Ούτε κι εγώ ξεφεύγω από τον κανόνα. «Φτυστή η Πιπίτσα είσαι», της είπα.

«Πάλι καλά που τη θυμήθηκες τη μάνα μας», μου απάντησε ειρωνικά. «Ωραίο μνημόσυνο της κάνεις! Ασφαλώς θα 'χεις ξεχάσει πως σήμερα ήταν τα γενέθλιά της. Αλλά τι λέω! Πάντοτε ήσουν ένας τοίχος αδιαφορίας. Δεν έδινες ποτέ πεντάρα σ' αυτές τις λεπτομέρειες, κι ας κάνεις στα λόγια τον αισθηματία.

Εμένα που λες αναίσθητη με τρώνε οι τύψεις! Απόψε η εικόνα της Πιπίτσας με κυνηγούσε σαν εφιάλτης όλη